

"וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו אֲנֹכִי מֵת וְאֶל־לְהִיִּם פָּקֹד יִפְקֹד אֶתְכֶם וְהֶעֱלָה אֶתְכֶם מִן הָאָרֶץ הַזֹּאת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלִיעֲקֹב: וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֶל־לְהִיִּם אֶתְכֶם וְהֶעֱלֵתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה: וַיָּמָת יוֹסֵף בֶּן מֵאָה וָעֶשְׂרִים שָׁנָיִם וַיַּחְנְטוּ אֹתוֹ וַיִּשֶׂם בְּאֲרוֹן בְּמִצְרַיִם" (בראשית נ')

פסוקי החתימה של ספר בראשית מסתיימים במותו של יוסף. בניגוד ליעקב אביו המבקש שיעלו את עצמותיו לארץ ישראל, בוחר יוסף להמשיך לשאת בעול עם אחיו, עד שהקב"ה יפקוד אותם, ורק אז 'לעלות' לארץ ישראל. ארונו של יוסף מלווה את עם ישראל במשך כל נדודיהם במדבר, ואנו ננסה להבין את משמעות העניין.

ליל שבת - גלגולי עצמות יוסף

כפי הידוע, הקבורה היא הנותנת מנוחה לנפש, ועד שאדם לא נקבר כביכול (עד כמה שאנו מבינים) אין לנשמה מנוחה. אם כן, ברור הדבר שבבקשתו של יוסף שלא להיקבר עדיין, ישנה מסירות נפש (תרתי משמע...) גדולה, ומסר גדול בשבילנו. זאת במיוחד לאור העובדה, שכמה שנים קודם לכן, אביו לימדו על חשיבות הקבורה בארץ ישראל. אך בניגוד ליעקב שמשביע את בנו למהר ולקברו בארץ ישראל, יוסף בדיוק הפוך, משביע שלא להיקבר עתה בארץ ישראל.

יתכן שדווקא יעקב לימד זאת יוסף. שכן, תוך כדי ההשבעה 'וַיִּשְׁאַתְנִי מִמִּצְרַיִם וְקִבְרַתִּנִי בְּקִבְרֹתָם', מזכיר יעקב אבינו שאת רחל, אם יוסף, הוא קבר בדרך. זאת לאחר שיוסף בא בטענות כלפי אביו:

"וַאֲקַבְרָה שָׁם - וְלֹא הוֹלַכְתִּיהָ אִפְי' לְבֵית לַחַם לְהַכְנִיסָהּ לְאָרֶץ וַיִּדְעֵתִי שִׁישׁ בְּלִבְךָ עָלַי אֲבֵל דַּע לְךָ שֶׁעַ"פ הַדְּבוּר קִבְרַתִּיהָ שָׁם שֶׁתְּהֵא לְעֹזְרָה לְבִנְיָה כְּשִׁיגְלָה אֹתָם נְבוּזַרְאֲדָן וְהִיוּ עוֹבְרִים דֶּרֶךְ שָׁם יֵצְאֵת רַחֵל עַל קִבְרָהּ וּבּוֹכָה וּמִבְקֶשֶׁת עֲלֵיהֶם רַחֲמִים שְׁנֵא' (ירמיה לא) קול ברמה נשמע וגו' והקב"ה משיבה יש שכר לפעולתך נאם ה' וגו' ושבנו בנים לגבולם." (רש"י על בראשית מ"ח, ז')

יעקב מסביר לבנו, שרחל אמו נקברה בחוץ לארץ (!!! - כך על פי הבנת רש"י, ראו רמב"ן על הפסוק) מסיבה מיוחדת, כדי שתעזור להם לעת הקץ. כנראה שיוסף, בנה של רחל, הבין ולמד ממנה, שבניו יצטרכו את עזרתו כאשר הקב"ה פקוד יפקוד אותנו. ואכן ביציאת מצרים מקיים משה את השבועה:

"וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּע הַשְּׂבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פָּקֹד יִפְקֹד אֶל־לְהִיִּם אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם" (שמות י"ג, ט)

חז"ל מעלים על נס את מסירותו של משה. בזמן שעם ישראל עסוק בביזת מצרים, משה רבינו התעסק בחיפוש ארונו של יוסף. אך, משה רבינו לא רק עסוק בהוצאת ארון יוסף

ממצרים, אלא, מדגישים חז"ל, 'ויקח משה את עצמות יוסף עימו'. ארונו של יוסף, נשאר סמוך למשה כל ימי המדבר, ואף יותר מזה. הוא הוביל את הדרך לבני ישראל:

"שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר ארונו של חי העולמים וארונו של יוסף." (ירושלמי ברכות דף י"ד)

המסע תם בפסוקי הסיום של ספר יהושע. (ומעניין שאותו עניין מסיים הן הספר הראשון בתורה והן הספר הראשון בנביא) אולי לציון, שרק לאחר שנקבר יוסף, זכינו לארץ שזה עתה נכבשה:

"וְאֵת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הָעֵלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשָׂכְם בְּחֶלְקֵת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי חָמוֹר אָבִי שָׂכְם בְּמֵאָה קִשְׁיָה וַיְהִי לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה." (יהושע כ"ד)

לסעודת שבת – שני ארונות מהלכים עם ישראל במדבר

תיאור המסע הארוך של ארונו של יוסף ועצמותיו, יכול ללמד אותנו כמה דברים. בראשית הדברים אנו רואים את דמותו של המנהיג והפרנס על הציבור. מאז שיוסף התגלגל למצרים הוא הבין ש'לא אתם שלחתם אתי הנה פי הא-להים'. גם לאחר מותו, הוא חושב על עם ישראל. כיצד הוא יעזור להם בתהליך הגאולה.

גם משה ממשיך באותו כיוון. בזמן שכל עם ישראל מרפד את עצמו בממון, משה דואג ליוסף, ולמעשה לעם ישראל. ארונו של יוסף, לא רק שנמצא סמוך למשה רבינו (ולא במחנה בני אפרים או מנשה, כפי שהיינו מצפים), אלא הוא אף מוביל את הדרך לפני המחנה:

"שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר. ארונו של חי העולמים, וארונו של יוסף. והיו אומות העולם אומרים מה טיבן של שני ארונות הללו? והיו ישראל אומרים להן זה ארונו של יוסף עם ארונו של חי העולמים. והיו אומות העולם מונין את ישראל ואומרים וכי איפשר לארון המת להיות מהלך עם ארונו של חי העולמים? והיו ישראל אומרים על ידי ששימר זה מה שכתב בזה." (ירושלמי ברכות דף י"ד)

המדרש מקביל בין שני ארונות. ארון הברית וארון המתים של יוסף. כנראה שעבור בני ישראל הדבר היה פשוט וברור. אך אומות העולם, לא הבינו מהם שני הארונות. תחילה עונים ישראל: 'זה ארון הברית וזה ארון הקבורה של יוסף'. אך עדיין שואלים הגויים- 'זה ארון של מת, וזה של חי?!' וכאן עונים ישראל תשובה תמוהה: 'קיים זה, מה שקיים זה'. נראה שבסיס הדיון הוא, שלפי תפיסת אומות העולם, ברגע שאדם מת, הוא סיים את תפקידו. הם מצליחים להבין שישנה מציאות אלוקית שמנהיגה את העולם (במיוחד שהם צופים בישראל במדבר, כששכינה בניהם), אך מה למת בתוך כל זה? בני ישראל עונים, שהתורה היא תורת חיים, ותורתו של האדם קיימת גם לאחר מותו.

ולמרות תשובת המדרש, עדיין נשאל: ארון הברית יחד עם ארון מתים? אם נחזור לפסוקים המתארים את מסע הארון במדבר נראה רמז לדברי המדרש, ואולי גם תשובה:
"וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצֻמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבַּע הַשָּׁבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד יִפְקֹד אֱ-לֹהִים אֶתְכֶם וְהִעֲלִיתֶם אֶת עֲצַמֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם: וַיִּסְעוּ מִסִּפְתַּי וַיַּחֲנוּ בְּאֶתְם בְּקֶצֶה הַמִּדְבָּר: וְהִ' הַלֵּךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעֲמוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעֲמוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לְלַכֵּת יוֹמָם וְלַיְלָה: לֹא יָמִישׁ עֲמוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעֲמוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לִפְנֵי הָעָם."

בפסוקים אנו רואים סמיכות בין ה' ההולך לפניהם, לבין עצמות יוסף. יש כאלו שמרגישים את נוכחות הקב"ה רק כאשר היא עומד ממש מולם, 'עמוד ענן ביום ועמוד אש בלילה...לפני העם'. אך צריך לדעת שגם כשאנחנו 'בקצה המדבר', גם אז ה' הולך לפנינו. אם רק הארון היה מוביל את הדרך, היינו חושבים שהקדושה נמצאת בארון עצמו. כאשר גם ארונו של יוסף - ארונו של זה ש'שימר מה שכתוב בזה'- מוביל את הדרך, אז נבין שגם בשימון הקב"ה נמצא.

לאור הבנה זאת נבין גמרא אחרת, דומה לגמרא הנ"ל, שאף היא מדברת על שני ארונות שהיו במדבר:

"תני רבי יהודה בן אלעאי שני ארונות היו עם ישראל במדבר אחד שהיתה תורה נתונה בתוכו היה נתון באהל מועד והשני שהיו שברי לוחות נתונים בתוכו היה נכנס ויוצא עמהן. פעמים היה מתראה עמהם במלחמה. ורבנן אמרי, ארון אחד היה, פעם אחת יצא בימי עלי ונשבה." (ירושלמי שקלים, פרק ו' הלכה א')

הגמרא מביאה מחלוקת כמה ארונות ברית היו. אחד- ובו לוחות ושברי לוחות; או שניים. מבלי להיכנס לפרטי המחלוקת, בשני המקורות הלשון דומה. 'שני ארונות היו מהלכין עם ישראל במדבר'. רק שהפעם שניהם מתייחסים לארון הברית. אך המסקנה דומה: אם רק ארון אחד הולך לפני המחנה, יש אפשרות שנטעה לחשוב שהקדושה נמצאת בארון עצמו, כפי שקרה בימי עלי, שהם חשבו שהארון הוא הא-לוקים (ואף אומות העולם חשבו כך, כשקראו לארון 'מי יצילנו מיד הא-לוקים האדירים...').

דווקא יוסף המת, מלמד אותנו, כפי שתלמד אותנו אמו רחל לעתיד לבוא, שיבוא יום והקב"ה יפקוד אותנו. זאת כיוון ש'גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע, כי אתה עמדי'. יוסף ורחל הם המבשרים שהגאולה בא תבוא.

לסעודה שלישית – העצמות תחייתה

אכן מסתבר שליוסף יש אורך רוח. וסוף כל סוף הוא נקבר במקום ממנו נמכר כ- 280 שנה קודם לכן. ישנם אנשים שרואים עצמות יבשות ולא מאמינים שעוד תבוא הגאולה. כפי שמאתגר הקב"ה את הנביא יחזקאל בשאלת 'התחייה העצמות האלה?'

יוסף שכבר היה בבור, יודע בוודאות ש'פקוד יפקוד אלוקים אתכם'. זוהי מידתו:

"יוסף הצדיק היה המכין לבני ישראל במצרים שהכניס עצמו בגלות מצרים להיות הכנה לבני בגלות. ולכן זכה להיות לו עליה ביציאת מצרים. כידוע כי מדריגת משה רבינו ע"ה למעלה. וכתוב עמו במחיצתו. ולפי שביטל עצמו לכלל ישראל כמ"ש השבע השביע להיות קשור בכלל ישראל. וכ' ושם דרך אראנו בישע אלוקים דרשו חז"ל המדליק נרות במבואות האפלים. וזה נתקיים ביוסף ולכן נתעלה ביציאת מצרים. וכן הבטיח הקב"ה ליעקב אע"פ גם עלה ויוסף ישית ידו על עיניו. שיתעלה כחו למדריגת יעקב. והנה שורש הגלות והגאולה הכל במדריגת יוסף הצדיק. בתחילת הגלות כתיב אשר לא ידע את יוסף. ובגאולה כתיב ויקח משה את עצמות יוסף." (שפת אמת, ויקרא, פסח, שנת תרנ"ה)

אצל אומות העולם, כשמשוהו מת, הוא מת. וכשאדם מת הוא מת. לכן לאחר מותו, מיד, אצל המצרים, 'אשר לא ידע את יוסף'. אך בגאולה, אנחנו לא שכחנו, 'עצמות יוסף עימו'. מי שידע להדליק אור, כשעדיין חושך בחוץ, יראה את הגאולה. יוסף המתין שלוש מאות שנה, על מנת להיקבר בארץ ישראל, כדי ללמד אותנו את זה. אנחנו כבר ממתינים אלפיים שנה. אך רבינו בחיי מלמד אותנו כיצד לסיים את התהליך:

"וימת יוסף בן מאה ועשר שנים – יוסף קבר ליעקב אביו וקבל שכרו במי שגדול משניהם הוא משה רבינו ע"ה שנתעסק בעצמותיו שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו, ודרשו רבותינו ז"ל מה עשה משה נטל טס אחד והטילו בנילוס וכתב עליו עלה שור עלה שור, ואמר לו, יוסף יוסף אחיך נגאלים והשכינה מעכבת בערך וענני הכבוד מעכבים בערך אם רצונך להגלות ולעלות עלה ואם לאו נקיים אנו משבועתך, לפי שהמצריים רצו להצניעו שלא ימצאוהו אחיו לעולם ועשו לו ארון של מתכת ונתנוהו בנילוס וזהו שכתוב ויישם בארון במצרים, גם משה רבינו ע"ה שנתעסק ביוסף קבל שכרו בגדול ממנו זה הקב"ה שנאמר (דברים לד) ויקבור אותו בגי, ומכאן למדנו שכל המשתדל במצות לעשותם יש לו שכר גדול ועקב רב, אם בחייו פעולתו הטובה תביא פריה ממרחק ואם במותו שכרו אתו, בספר שאינו נמחק יוחק, וע"כ יתחייב אדם שיעשה המצות בזריזות לא בעצלתים לא לכבוד עצמו רק לכבוד שמים, לעבוד עבודת ה' יתעלה ולשמור משמרתו ולהשתעשע בתורתו להתחזק בתוחלתו, כענין שכתוב (תהלים קל) יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם, וכתוב (תהלים לא) חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה'."

(ובמקום שנשאר לנו - עוד נקודה קטנה למחשבה):

הפרשה מתייחסת למערת המכפלה ולקבורתו של יוסף בשכם. ההפטרה מתייחסת להעברת השלטון מדוד לשלמה ולהכנות האחרונות לקראת בניין המקדש בירושלים.

שלושה מקומות אלו נרכשו בכסף, ולא נכבשו. כיוון שכפי שראינו, אומות העולם לא רואים במתים את ממשיכי הדרך.

לעומתם אנו עם שזוכר ונבנה על גבי העבר, ומצפה לעתיד. יעקב, יוסף, משה ודוד ממשיכים כולם מהלך אחד שאנו נמצאים בתוכו. לעלות ארץ ישראל ולבנות את המקדש. כפי שיוסף התחיל תהליך שהסתיים שנים מאוחר יותר גם אנו מצוים להאמין ולעשות שכל שביכולתנו לקראת הגאולה הקרבה במהרה בימינו.)

אם נייחל לה', ובע"ה נזכה לגאולה

שבת שלום
מרדכי